

Diakoniatyö hyvinvointivaltion mittarina

HENRIETTA GRÖNLUND – HEIKKI HIILAMO

Johdanto

Vertailevassa hyvinvointivaltiotutkimuksessa Suomi luetaan samaan kategoriaan skandinaavisten maiden kanssa (Korpi & Palme 1998). Pohjoismaista mallia luonnehtivat sosiaalidemokratistien puolueiden vahva kannatus, universalismi ja ylipäättään julkisen vallan vahva rooli sosiaalisten riskien jakamisessa (Esping-Andersen 1990 & 1999). Kolmas sektori ja kirkko sen osana on lähinnä liitetty eteläeurooppalaiseen malliin (Ferreira 1996). Laman jälkeen Suomessa on keskusteltu runsaasti kolmen perinteisen instituution – julkisen vallan, markkinoiden ja perheen – vastuunjaon muutoksesta pohjoismaisessa hyvinvointivaltiomallissa (Kautto & al. 1999). Tässä artikkelissa pohdimme suomalaisen hyvinvointivaltiomallin luonnetta kolmannen sektorin näkökulmasta (vrt. Bäckström 2001; Leis 2004; WREP 2003).

Universalistisen hyvinvointivaltion näkökulmasta kolmannen sektorin rooli on residuaalinen. Suomessa julkisen vallan ylläpitämällä instituutioilla on pääasiallinen vastuu kansalaisten hyvinvoinnista. Kolmannen sektorin toiminta voi liittyä pieniin katvealueisiin, mutta laajaa merkitystä sillä ei voi olla – muutoin kyse ei olisi universalistisesta hyvinvointivaltiosta. Kirkon ja muiden vapaaehtoista sosiaalista työtä tekevien yhteisöjen avustustyö on tulkittu paikalliseksi ja sattumanvaraiseksi ilmiöksi, jota määrittävät organisaatioiden historia ja käytettävissä olevat voimavarat, eivät julkisen vallan täyttämättä jääneet hyvinvointitarpeet. Kolmas sektori jää mallitarkas-

telussa käenpojaksi. Näin ei ole kuitenkaan ehkä käytännössä.

Valtion ja kuntien lisäksi järjestöt ja seurakunnat ovat vahvasti läsnä suomalaisessa sosiaalityössä ja siihen liittyvässä avustustoiminnassa (Saari & al. 2005, 134). Kunnallisella sosiaalityöllä ja kirkon diakonialla on yhteiset historialliset juuret ja käsitteet. Lisäksi niillä on samankaltaisuuksia eettisessä perustassa ja toimintamuodoissa (Iivari & Karjalainen 1999, 19).

Suomessa kirkon asema julkisena toimijana on jossain määrin epäselvä ja kiistanalainen. Veronkanto-oikeus, jäljellä olevat viranomaistehtävät sekä historiallinen traditio liittävät kirkon osaksi julkisyhteisöä. Tällöin seurakuntien ja kuntien välille ei jää suuriakaan eroja. Seurakuntien diakoniatyö ja erityisesti aineellinen avustaminen muistuttavat kuitenkin kolmannen sektorin toimintaa. Kyse on epävirallisesta mutta erittäin laajasta sosiaalityöstä (Karjalainen 2000, 268–269).

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon avustustyö eli diakoniatyö tarjoaa mahdollisuuden arvioida suomalaista hyvinvointivaltiomallia kolmannen sektorin näkökulmasta. Ensinnäkin kyse on selvästi laajimmasta kolmannen sektorin toimijasta. Seurakuntadiakonian vahvan institutionaalisen aseman taustalla on kirkolliskokouksen vuonna 1943 hyväksymä kirkkolain muutos, jonka mukaan jokaisella seurakunnalla oli oltava diakonin virka. Vuonna 2003 diakoniatyössä oli yhteensä 1 432 palkattua työntekijää (Kirkon tilastollinen vuosikirja 2004, 2005). Samaan aikaan kuntien palveluksessa oli sosiaalityöntekijä-nimikkeellä yhteensä 3 050 henkilöä (Tilastokeskus: Kunta-sektorin palkat 2003 ja 2004).

Vuonna 2004 seurakuntien diakoniatyöllä oli yhteensä noin 734 000 asiakaskontaktia, joista 41,2 prosenttia tapahtui diakoniatyöntekijän asiakasvastaanotolla. Seurakunnat järjestivät yhteensä lähes 11 000 ruokapalvelutilaisuutta, joi-

Kiitämme tutkimusassistentti Risto Nissilää Kirkon tutkimuskeskuksesta tilastojen yhdistämisestä sekä suunnittelija Sirkka Kiurua Stakesista ja tilastosihteri Helena Kontiota Kirkkohallituksesta tilastojen toimittamisesta.

hin osallistui noin 426 000 henkilöä (ei mukana asiakaskontakteissa). Seurakunnat jakoivat lähinnä diakoniatyöntekijöiden vastaanotoilla ruokapua noin 177 000 kertaa, mihin käytettiin seurakuntien omia varoja noin 2,3 miljoonaa euroa. Muita taloudellisia avustuksia myönnettiin lähes 34 000 kertaa ja yhteensä noin 3,1 miljoonan euron arvosta. (Kirkon tilastollinen vuosikirja 2004, 2005.) Lisäksi kirkon diakoniatyössä on mukana suuri joukko vapaaehtoisia. Vuonna 2004 vapaaehtoisia ryhmänohjaajia ja muita vapaaehtoistyöntekijöitä oli yli 30 000. Diakonialla ei ole yhtä keskeistä roolia muissa Pohjoismaissa.

Toiseksi diakonia peilaa hyvinvointivaltiota myös siinä, että se pyrkii määrittämään itsensä suhteessa niihin tarpeisiin, jotka muut tahot jättävät täyttämättä. Kirkkolain (82. §) mukaan diakonian tehtävänä on kohdistaa apu niille, ”joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavoin auteta”. Diakoniatyön muutoksia onkin tulkittu sen mukaan, miten julkisen vallan toimet ovat kehittyneet. Seurakuntadiakonia oli aluksi sairaanhoidollista apua. Tilanne muuttui vuonna 1972 uuden kansanterveyslain myötä. Diakonisojen kotisairaanhoitotyö siirtyi kunnille, ja diakonia alkoi kiinnittää huomiota vanhusväestön sosiaalisiin ongelmiin, erityisesti yksinäisyyteen (Malkavaara 2005).

Suomen 1990-luvun laman jälkeen rajusti yleistynyt työttömyys ja sosiaaliturvan leikkaukset suuntasivat diakoniaa taloudellisiin kysymyksiin ja taloudelliseen avustamiseen (Malkavaara 2002; Kuvaja 2002; Yeung 2003). Seurakunnat jakoivat 1990-luvun lopulla noin kolmanneksen EU:n ruoka-avusta Suomessa. Lisäksi seurakunnat käyttivät ruoka-apuun omia varojaan ja hankkivat ruokalahjoituksia. Asiakaskontaktien painopiste siirtyi laman myötä vanhuksista työikäisiin, joiden turvallisuus oli järkkynyt työttömyyden ja pätkätöiden seurauksena. Vuonna 1996 jo lähes kaksi kolmasosaa asiakaskontakteista oli työikäisiä (Iivari & Karjalainen 1999). Aiemmin yleinen kotikäyntityö väheni ja diakoniatyöntekijät alkoivat tavata asiakkaita ennen muuta vastaanotoilla (Kettunen 2005).

Diakoniatyötä on kuvattu laman jälkeisessä toiminnassaan herkkänä reagoimaan ja uusiin tilanteisiin sopeutuvana (esim. Kunta ja seurakunta – yhteistyössä yhteisön hyväksi 2002, 43). Yhteiskunnan tasolla ruokapankit, työ ylivelkaantuneiden auttamiseksi ja muiden muassa työttömien oikeuksien puolustamiseksi ovat todentaneet ku-

vaa dynaamisesta diakoniasta. Diakoniassa tulkitaan omaa roolia siten, että diakonian asiakkaat ovat pudonneet muiden turvaverkkojen läpi ja että asiakkaiden ongelmissa kuvastuvat ne sosiaaliset riskit, joita yhteiskunta ei ole onnistunut vakuuttamaan. Kirkon diakoniatyö on ”viimeinen luokku”, josta apua voi saada. Tulkinta vastaa siinä mielessä todellisuutta, että diakonian taloudelliseen avustamiseen sisältyvät aina avunhakkijan henkilökohtainen kohtaaminen ja elämäntilanteen purkaminen. Periaatteena on, että asiakas on käyttänyt kaikki mahdollisuutensa yhteiskunnan tarjoamiin tukiin ennen seurakunnan avustuksen myöntämistä.

Kolmanneksi diakonia sopii kolmannen sektorin edustajaksi suhteessa hyvinvointivaltioon siksi, että siitä on saatavissa melko tarkkoja tilastotietoja. Kirkkohallitus kerää vuosittain seurakuntakohtaisia toimintatilastoja diakoniatyöstä.

Olemme seuraavassa kiinnostuneita diakonian roolista paikallisten sosiaalisten ja taloudellisten ongelmien kohtaamisessa, toisin sanoen siitä, onko yksittäisten seurakuntien diakoniatyö reagoi- nut oman alueensa ongelmiin toimintansa suuntaamisessa. Kysymyksen tarkastelu kuntatasolla on perusteltua erityisesti yksittäisten seurakuntien ja niiden diakoniatyöntekijöiden itsenäisyyden vuoksi. Diakonian toimintamuotoja ei ole kuitenkaan säädetty kirkkolaissa tai -järjestyksessä. Seurakunnat voivat melko vapaasti päättää oman alueensa diakoniatyön sisällöstä. Diakoniatyöntekijöille tehdyn kyselyn vastaajista noin neljännes koki päättävänsä itse diakoniatyöstä (Yeung 2005). Kuntatasolla myös julkisen sektorin edustajat näkevät kirkon aiempaa tasavertaisempana hyvinvointipalvelujen tuottajana (Yeung 2006).

Mikäli sosiaalisten ja taloudellisten ongelmien välillä ei ole yhteyksiä, diakoniatyötä (ja yleensä kolmatta sektoria) voidaan pitää sattumanvaraisena hyväntekeväisyytenä, jota määrittävät erityisryhmien tarpeet, organisaatioiden historia, paikalliset toimintatavat ja käytettävissä olevat resurssit. Mikäli yhteyksiä löytyy, diakoniatyö (ja yleensä kolmas sektori) jäsenyy kiinteämmäksi osaksi suomalaista hyvinvointivaltiomallia. Tällöin kyse on siitä, että kolmas sektori täydentää niitä aukkoja, joita julkisen vallan turva jättää.

Diakoniatyöhön käytetään suhteessa suurempi osuus seurakunnan varoista kunnissa, joissa taloudellinen huono-osaisuus on korkea (Grönlund & Hiilamo 2005). Pyrimme seuraavassa tut-

kimaan, miten diakonian työmuodot ovat yhteydessä alueella olevaan huono-osaisuuteen. Olemme kiinnostuneita diakonian vanhojen ja uusien painopisteiden vuoksi erikseen sekä sosiaalisesta että taloudellisesta huono-osaisuudesta. Käsittelemme aluksi tutkimuksessa käytettäviä aineistoja ja menetelmiä sekä oletuksia. Tämän jälkeen analysoimme, ovatko diakonian toimintamuodot yhteydessä huono-osaisuuteen. Lopuksi esitämme johtopäätöksiä siitä, miten seurakuntien diakonia näyttää tilastojen valossa reagoineen alueensa huono-osaisuuteen.

Aineistot ja menetelmät

Tutkimuksessa vertaillaan huono-osaisuutta kuvaavia kuntatilastoja ja seurakuntien diakoniatointia kuvaavia diakoniatilastoja. Huono-osaisuutta mitattiin Stakesin kuntatasoisen Sotkatietokannan avulla. Valitsimme muuttujia, jotka kuvaavat välittömästi äärimmäistä huono-osaisuutta (esim. asunnottomuus) eli juuri niitä ongelmia, joita diakonia kirkkolain määritelmän mukaan pyrkii lievittämään. Toiset muuttujat kuvaavat huono-osaisuutta välillisesti. Vastaavia huono-osaisuusindikaattoreita ovat käyttäneet Sakari Kainulainen, Taina Rintala ja Matti Heikkilä (2001). Aineiston rajoitusten vuoksi jäimme ilman mittareita huumeongelmille, vanhusten pahoinvoinnille sekä koulupudokkaille. Huono-osaisuutta kuvaavien muuttujien ongelmana on, että ne on laadittu viranomaisnäkökulmasta, eivätkä välttämättä kuvaa henkilöiden ja perheiden elinoloja. Indikaattoreissa ei ole myöskään tietoja huono-osaisien sosiaalisista verkostoista tai julkisen vallan toimenpiteiden tehokkuudesta. Näin ollen käyttämämme tilastot eivät suoraan kerro diakonia-avun tarpeesta. Diakonian periaatteena kuitenkin on, että asiakas olisi käyttänyt mahdollisuutensa saada apua yhteiskunnalta, ennen kuin diakonian avustusta myönnetään.

Diakoniatyön kohdentumista tutkittiin diakoniatilastoilla. Kirkkohallitus kerää tiedot vuosittain seurakunnille lähetettävillä lomakkeilla, jotka diakoniatyöntekijät täyttävät. Valitsimme muuttujia, jotka kuvaavat diakonian etsiyymistä ajankohtaisen hädän ääripäähän. Kysymys on ennen muuta muuttujista, jotka kuvaavat diakonian vastausta pitkäaikaistyöttömyyden, ylivelkaantuneisuuden ja muiden laman jättämien ongelmien aiheuttamaan hätään. Käytimme tietoja asiakas-

kontaktien määristä ja paikoista, asiakaskontaktien syistä, ruokapalvelutilaisuuksien ja muiden työttömille järjestettyjen toimintatilaisuuksien (leirit, retket ja muut tilaisuudet) ja niihin osallistujien määristä, ruoka-avustusten¹ ja taloudellisten avustusten luku- ja euromääristä sekä diakoniapiirien ja niiden jäsenten määristä.

Tilastot eivät ole täysin luotettavia, koska ne perustuvat monissa tapauksissa työntekijöiden esittämiin arvioihin eivätkä esimerkiksi asiakastietojärjestelmiin. Erityisen vaikeaa on arvioida asiakaskontaktien syitä. Lisäksi on otettava huomioon, että käyttämämme mittarit eivät kuvaa diakoniatyötä kokonaisuutena. Valituissa mittareissa ei näy täydellä painolla esimerkiksi diakonian perinteinen vahva alue, ryhmämuotoinen toiminta. Muuttujat eivät myöskään kuvaa vapaaehtoistoiminnan laajuutta.

Osa diakoniatilastoista on suhteutettu kunnan asukaslukuun, mikä saattaa vinouttaa tuloksia, koska kirkkoon kuulumattomien osuus vaihtelee paikkakunnittain. Diakoniatyön apu ei tosin rajoitu vain seurakuntien jäseniin, vaan apua tarjotaan jäsenyyttä kysymättä. Joka tapauksessa voidaan olettaa, että kirkkoon kuulumattomista pienempi osuus kuin kirkkoon kuuluvista käyttää diakoniapalveluita. Analyseissä käytetään sekä seurakunnan omaan toimintaan että kunnan asukaslukuun suhteutettuja diakoniatilastoja.

Huono-osaisuutta kuvaaviksi muuttujiksi valitut muuttujat ja seurakuntien diakoniatyötä kuvaavat muuttujat on esitelty taulukossa 1.

Kaikki tilastot (sekä kunta- että diakoniatilastot) otettiin mukaan vuosilta 1999 ja 2003 (lukuun ottamatta verotuloja, joista käytettiin saatavuusongelman vuoksi tilastoja vuosilta 1999 ja 2001) ja kahden vuoden tilastotietojen keskiarvosta muodostettiin kunkin tilaston kohdalla uusi muuttuja. Näin pyrittiin tasaamaan ajallista vaihtelua.

Saman kunnan alueella voi toimia useita seurakuntia. Analyysiä varten diakoniatilastot muunnettiin kuntatasolle.

Pienissä yksiköissä satunnaiset tekijät vaikuttavat suurempia yksiköitä enemmän muuttujien arvoihin, joten poistimme aineistoista alle 9 000

¹Diakoniatilastoissa ei ole mukana EU-ruoka-apua, joka tilastoidaan erikseen. Sen sijaan mukana on seurakunnan omilla varoilla ja lahjoituksilla hankittu ruoka-apu.

asukkaan kunnat. Rajauksen jälkeen jäljelle jäi 101 yli 9 000 asukkaan kuntaa (kuntia alun perin 436), joiden keskinäinen vertailu oli näin luotettavampaa. Pienten kuntien poistamisen jälkeen hiippakuntajakauma pysyi jokseenkin tasaisena. Ainoastaan Helsingin hiippakunnan osuus korostui, koska hiippakunnassa on suhteellisesti enemmän suuria kuntia kuin muissa hiippakunnassa.

Etsimme huono-osaisuusindikaattoreiden yhteistä vaihtelua tarkastelemalla niiden keskinäisiä korrelaatioita. Korrelaatiokertoimet olivat korkeita, eli indikaattorit ovat läheisessä yhteydessä toisiinsa. Huono-osaisuusindikaattoreista päätettiin muodostaa summamuuttujia aineiston tiivistämiseksi ja analyysin helpottamiseksi.

Halusimme tarkastella ja tiivistää huono-osaisuusindikaattoreita niiden painopisteen mukaan (ks. Huhtanen & al. 2005). Kainulainen, Rintala ja Heikkilä (2001) ovat löytäneet huono-osaisuutta käsittelevässä tutkimuksessaan materiaallisen elintason ja psykososiaalisten ongelmien ulottuvuudet osin tässä tutkimuksessa käytetyillä, osin erilaisilla muuttujilla. Koska halusimme tutkia kuvaa diakoniasta, joka täydentää tai paikkaa julkisen sektorin avun riittämättömyyttä esimerkiksi kohdistumalla aiempaa enemmän taloudelliseen huono-osaisuuteen, pidimme vastaavaa jakoa mielekkäänä myös tälle tutkimukselle. Toisaalta sosiaalinen huono-osaisuus on usein äärimmäistä huono-osaisuutta, jota kokevien auttamiseen diakonian tehtävänsä (”auttaa niitä, joiden hätä on suurin ja joita muuten ei auteta”) mukaan pitäisi profiloitua. Vastaavia taloudellisen ja sosiaalisen huono-osaisuuden ulottuvuuksia lähdettiin etsimään faktorianalyysillä. Kaikki huono-osaisuutta kuvaavat muuttujat (Sotka-tietokannasta) otettiin ensin mukaan faktorianalyysiin, jolla pyrittiin selvittämään eri huono-osaisuutta kuvaavien muuttujien keskinäistä yhteistä vaihtelua. Selkeimmäksi ratkaisuksi osoittautui kahden faktorin ratkaisu, josta jätettiin pois yli 65-vuotiaiden osuus (muodosti joissakin ratkaisuisissa oman faktorinsa) ja verotuloja mittaava muuttuja (korrelaatiot olivat vaikeasti tulkittavia)². Ratkaisu selitti muuttujien vaihtelusta 88 prosenttia. Kahden faktorin ratkaisu ja siihen tulleet muuttujat latauksineen, korkeine sivulatauksineen ja komunaliteetteineen on esitelty taulukossa 2.

Ensimmäiselle faktorille latautuivat voimakkaimmin muuttujat, jotka kuvastivat työttömyyttä ja taloudellista huono-osaisuutta, toiselle muuttujat, jotka kuvasivat sosiaalisia ongel-

Taulukko 1. Käytetyt tilastot ja niiden suhteukset

Kuntatilastot = huono-osaisuusindikaattorit

Verotulot yhteensä, mk/€/asukas
 Sosiaalitoimen nettokustannukset, mk/€/as.
 65 vuotta täyttäneet, % väestöstä 31.12.
 Asunnottomat yksinäiset/1 000 as.
 Toimentulotukea saaneet, % asukkaista
 Jätetyt velkajärjestelyhakemukset, lkm/1 000 as.
 Työttömät, % työvoimasta
 Pitkäaikaistyöttömät (yli 12 kk), keskimäärin vuoden aikana/1 000 as.
 Sijoitetut lapset ja nuoret yhteensä, lkm/1 000 as.
 Poliisin tietoon tulleet väkivaltarikokset, lkm/1 000 as.
 A-klinikat, asiakkaita vuoden aikana (kunnan kustantamat palvelut);
 Nuorisoasemat, asiakkaita vuoden aikana (kunnan kustantamat palvelut);
 Päihdehuollon asumispalvelut, asiakkaita vuoden aikana (kunnan kustantamat palvelut);
 Kaikissa päihdehuollon sosiaalilaitoksissa hoidetut asiakkaat yhteensä vuoden aikana; Muuttujat yhdistetty muuttujaksi: Päihdepalvelujen asiakkaat/1 000 as.

Diakoniatilastot

Asiakaskontaktit vastaanotoilla, % asiakaskontakteista
 Asiakaskontaktit kodeissa, % asiakaskontakteista
 Asiakaskontaktit muualla, % asiakaskontakteista
 Asiakaskontaktit yhteensä/1 000 as.
 Diakoniatyön eri asiakkaat (lkm), % asukasluvusta
 Asiakaskontaktien syyt: taloudelliset kysymykset, % asiakaskontakteista
 Taloudellisten avustusten lukumäärä/1 000 as.
 Taloudellisten avustusten markka/euromäärä, % diakoniatyön kuluista
 Asiakaskontaktien syyt: työttömyys, % asiakaskontakteista
 Muu toiminta työttömille, tilaisuudet (lkm)/1 000 as.
 Muu toiminta työttömille, osallistuneet (lkm)/1 000 as.
 Ruokapalvelutilaisuudet (lkm)/1 000 as.
 Ruokapalvelutilaisuuksiin osallistuneet (lkm)/1 000 as.
 Ruoka-avustukset (lkm)/1 000 as.
 Ruoka-avustusten markka/euromäärä, % diakoniatyön kuluista

²Analyyysi tehtiin pääakseliratkaisuna Varimax-rotatiolla. Kaiser-Meyer-Olkinin mitan arvo oli .702 eli korkea, Bartlettin testi oli tilastollisesti erittäin merkitsevä (.000). Ratkaisu oli näiden kriteerien mukaan siis mahdollinen. Uudelleen tuotetussa korrelaatiomatriisissa 44 % residuaaleista oli yli 0,5, mikä tarkoittaa, että mallin käyttö on kyseenalaista. Summamuuttujien korkeiden reliabiliteettikertoimen ja faktorianaalyysin tulkittavuuden vuoksi ratkaisua käytettiin kuitenkin osaltaan summamuuttujien ja aineiston käsitelyn pohjana.

Taulukko 2. Huono-osaisuuden ulottuvuudet

	Faktori 1	Faktori 2	h ²
Työttömät työvoimasta, %	.918		.724
Pitkäaikaistyöttömät/1 000 as.	.791		.692
Toimeentulotukea saaneet, % asukkaista	.651	(.318)	.537
Jätetyt velkajärjestelyhakemukset/1 000 as.	.359		.180
Sijoitetut lapset ja nuoret	(.398)	.705	.592
Sosiaalitoimen nettokustannukset, mk/€/asukas		.642	.413
Asunnottomat yksinäiset/1 000 as.		.628	.373
Päihdepalvelujen asiakkaat/1 000 as.		.627	.417
Polisiin tietoon tulleet väkivaltarikokset/1 000 as.		.438	.393

Ensimmäinen faktori selitti muuttujien vaihtelusta 50 prosenttia ja sen ominaisarvo oli 2,02, toinen selitti muuttujien vaihtelusta 38 prosenttia ja sen ominaisarvo oli 1,89.

mia. Nimesimme faktorit taloudellisen huono-osaisuuden ja sosiaalisten ongelmien faktoreiksi.

Faktorianalyysin perusteella tehtiin summamuuttujat: taloudellisen huono-osaisuuden summamuuttuja SuTal ja sosiaalisten ongelmien summamuuttuja SuSos.³ Summamuuttujien luomista varten huono-osaisuutta kuvaavien muuttujien asteikot yhdenmukaistettiin kolmiluokkaiseksi. Kunkin huono-osaisuutta kuvaavan yksittäisen muuttujan jokaiseen luokkaan (1, 2 ja 3) tuli kolmasosa kunnista. Arvon yksi (1) saivat siis kunnat, joiden väestö kuului alimpaan kolmannekseen esimerkiksi työttömien osuudessa työ-

³Taloudellisen huono-osaisuuden summamuuttuja sai Cronbachin alfa-reliabiliteettikertoimen arvoksi .725, joka on korkea (Hakala 1997, 52). Kertoimen arvo olisi noussut entisestään arvoon .770, jos jätetyt velkajärjestelyhakemukset/1 000 asukasta -muuttuja olisi jätetty summamuuttujasta pois. Myös sen kommunaliteetti oli alhainen. Muuttuja kuitenkin korreloi toisten muuttujien kanssa tilastollisesti merkitsevästi tai melkein merkitsevästi (vaikkakin kertoimet olivat matalia), ja reliabiliteettikertoimen arvo oli korkea, vaikka muuttuja olisi ratkaisussa mukana. Muuttuja myös kuvasi taloudellista huono-osaisuutta hyvin, joten se päätettiin ottaa mukaan summamuuttujaan. Sosiaalisten ongelmien summamuuttuja SuSos sai Cronbachin alfa-reliabiliteettikertoimen arvoksi .722. Reliabiliteettikertoimen arvo ei olisi noussut muuttuja pois jättämällä.

voimasta. Keskimmäiseen kolmannekseen kuuluvat saivat arvon kaksi (2) ja korkeimpaan kolmannekseen kuuluvat saivat arvon kolme (3)⁴ (vastaava kuntaluokittelu ks. Kainulainen & al. 2001). Luokiteltujen muuttujien katkaisukohtat on esitelty taulukossa 3. Kun muuttujat yhdistettiin summamuuttujiksi, laskettiin niihin summamuuttujaan tulleiden kolmiasteikkolisten muuttujien keskiarvot. Summamuuttujat edustavat siis niihin yhdistettyjen muuttujien keskiarvoja. Summamuuttujien kuntajakaumat on esitelty taulukossa 4.

Suurin osa tutkimusaineistoon kuuluvista kunnista sijoittuu sekä taloudellisen että sosiaalisen huono-osaisuuden suhteen luokkaan ”keskimääräisesti huono-osaisuutta”. Luokkaan ”eniten huono-osaisuutta” sijoittui molemmissa tapauksissa hieman enemmän kuntia kuin luokkaan ”vähiten huono-osaisuutta”.

Tarkastelimme huono-osaisuuden ja seurakuntien diakoniatoinnin kohdentumisen yhteyksiä korrelaatiokertoimilla⁵ ja varianssianalyysin (tai Kruskall-Wallis testin, kun varianssianalyysin käyttöehdot eivät täytyneet) avulla. Huono-osaisuutta mittaavien yksittäisten muuttujien sekä niistä muodostettujen summamuuttujien yhteyttä diakonian kohdentumiseen testattiin korrelaatioin. Taloudellisen ja sosiaalisen huono-osaisuuden mukaan luokiteltujen kuntien keskinäisiä eroja mitattiin varianssianalyysillä.

Oletukset

Tutkimme diakonian toimintamuotojen ja huono-osaisuuden välisiä yhteyksiä testaamalla oletuksia diakonian roolista yhteiskunnan turva- verkkojen paikkaajana. Pohjoismaisessa hyvinvointistrategiassa kolmannen sektorin toimijoiden, kuten kirkon, ei tulisi toimia merkittävässä roolissa huono-osaisuuden hoitajana. Kirkon vahva rooli kuuluu perinteisesti keski- ja eteläeurooppalaiseen hyvinvointistrategiaan. Pohjoismaises-

⁴Asteikkojen karkeistaminen lisää mittausvirhettä, mutta summamuuttujien luominen voi toisaalta tasoiittaa yksittäisten mittarien virheitä, kun ne kumoavat toisiaan (Hakala 1997, 127–128).

⁵Käytimme Spearmanin korrelaatiokerrointa, koska diakoniamuuttujien jakaumat olivat vain harvoin normaalit ja yleisesti käytetyn Pearsonin korrelaatiokerrointen käyttöehdot eivät siten täytyneet.

Taulukko 3. Luokiteltujen huono-osaisuutta kuvaavien muuttujien katkaisukohtat

	Keskiarvo	Katkaisukohta ylimpään kol- mannekseen	% kunnista kuuluu luokkaan 3 (eniten huono-osaisuutta)
SuTal Työttömät, % työvoimasta	13,53	> 15,63	33
Pitkäaikaistyöttömät/1 000 as.	18,83	> 22,35	33
Toimeentulotukea saaneet, % asukkaista	8,66	> 9,61	33
Jätetyt velkajärjestelyhakemukset/1 000 as.	0,91	> 1,06	33
SuSos Sijoitetut lapset ja nuoret/1 000 as.	2,70	> 3,23	33
Sosiaalitoimen nettokustannukset, mk/€/asukas	874,25	> 903,00	33
Asunnottomat yksinäiset/1 000 as.	0,99	> 1,06	32
Päihdepalvelujen asiakkaat/1 000 as.	12,47	> 17,20	33
Poliisin tietoon tulleet väkivaltarikokset/1 000 as.	5,82	> 6,50	33

sa hyvinvointivaltiossa viimesijainenkin apu tulee julkiselta sektorilta ja kolmannen sektorin toiminta on paikallisesti vaihtelevaa ja sen suuntaus riippuu muista asioista kuin alueellisesta huono-osaisuudesta. Suomessa perustuslain 19. pykälä takaa oikeuden sosiaaliturvaan. Aineistostamme ei tulisi löytyä selkeitä yhteyksiä kuntien huono-osaisuuden ja diakonian työmuotojen välillä.

Diakonian tutkimus on kuitenkin pitänyt yllä kuvaa diakoniasta, joka paikkaa hyvinvointiyhteiskunnan aukkoja. Diakoniatyön lamaa seurannut muutos, siirtyminen vanhusten luona tapahtuvista kotikäynneistä työttömien, ylivelkaantuneiden ja ruoka-apua tarvitsevien auttamiseen vastaanotoilla piirtää kuvaa dynaamisesta diakoniasta, joka reagoi julkisen sektorin epäkohtiin. Mikäli diakoniatyön rooli on niin dynaaminen ja selkeä, kuin nämä näkökulmat esittävät, oletamme, että alueellinen huono-osaisuus näkyy siinä, miten diakoniaa on suunnattu.

Aiemman tutkimuksen perusteella oletamme, että yhteyksiä voisi löytyä taloudellisten ongelmien, erityisesti työttömyyden (ml. pitkäaikaistyöttömyys) ja diakonian asiakas- ja avustustilastojen välillä (asiakaskontaktien määrä, asiakaskontaktit vastaanotoilla, asiakaskontaktien syyt, taloudelliset ja ruoka-avustukset). Toisaalta sosiaalisista ongelmista kärsivät edustavat ”rankimpia” ongelmia, joihin hyvinvointiyhteiskunta ei välttämättä pysty vastaamaan. Sosiaaliset ongelmat saattavat siis samoin olla yhteydessä asiakas- sekä avustustilastoihin. Oletamme myös, että kotona tapahtuneet asiakaskontaktit olisivat yhteydessä yli 65-vuotiaiden määrään. Diakonian kotikäynnit ovat painottuneita vanhuksiin, jotka eivät liikuntaesteiden vuoksi useinkaan pääse diakoniatuomistoon.

Taulukko 4. Taloudellisen ja sosiaalisen huono-osaisuuden summamuuttujien kuntajakaumat

Muuttujan keskiarvo	SuTal % (N = 96)	SuSos % (N = 100)
< 1,5	18	20
1,6–2,4	52	56
≥ 2,5	30	24
Yhteensä	100	100

Kohdentuuko seurakuntien diakonia kunnan huono-osaisuuden mukaan?

Taulukoissa 5 ja 6 on esitelty diakonian kohdentumista kuvaavien muuttujien sekä huono-osaisuusindikaattoreiden korrelaatiot. Taulukossa 5 on esitelty diakoniamuuttujien korrelaatiot hypoteeseissa keskeisimpien, pääosin taloudellista huono-osaisuutta kuvaavien muuttujien kanssa, taulukossa 6 muiden huono-osaisuutta (suoraan tai välillisesti) mittaavien muuttujien kanssa⁶.

Diakoniatyön sisältö oli eri tavoin yhteydessä eri huono-osaisuusindikaattoreihin. Toisin kuin

⁶Kaikkien huono-osaisuusindikaattoreiden kanssa korreloitiin taulukossa esiteltyjen lisäksi seuraavat diakoniamuuttujat: asiakaskontaktit muualla (kuin vastaanotoilla tai kodeissa), % asiakaskontakteista, muu toiminta työttömille -tilaisuudet/1 000 asukasta, muu toiminta työttömille, osallistuneet/1 000 asukasta, diakonipiirit/1 000 asukasta, diakonipiiriin jäsenet/1 000 asukasta. Ne eivät korreloineet tilastollisesti merkittävästi huono-osaisuusindikaattoreiden kanssa. Kyse voi kuitenkin olla siitä, että muuttujilla on vain vähän havaintoja. Yli kolmasosassa otoksen kunnista ei esimerkiksi diakonian muuta toimintaa työttömille ollut tilastoitu lainkaan.

Taulukko 5. Diakonian kohdentumisen yhteys taloudellisiin huono-osaisuusmuuttujiin (korrelaatiot)

	Työttömät	Pitkäaikais- työttömät	Toimeentulo- tukea saaneet	Asunnottomat yksinäiset	Jätetyt velka- järjestely- hakemukset
*Diakonian eri asiakkaat, % asukkaista	.332**	.085	.140	-.099	-.007
Diakonian asiakaskontaktit/1 000 as.	.222	.059	.128	-.116	-.074
Asiakaskontaktit kodeissa, % asiakas- kontakteista	.155	-.137	-.168	-.291**	-.199*
Asiakaskontaktit vastaanotoilla, % asia- kaskontakteista	.075	.287**	.188	.243*	.204*
Taloudellisten avustusten marka/euro- määrä, % diakoniatyön kuluista	.111	-.087	.145	.011	.017
Taloudellisten avustusten lukumäärä/ 1 000 as.	.175	.080	.226	.046	.138
Taloudelliset kysymykset aiheena, % asiakaskontakteista	.092	.168	.167	.204*	.148
Työ/työttömyys aiheena, % asiakas- kontakteista	.064	.053	.108	.120	.007
Ruoka-avustukset (mk/€), % diakonia- työn kuluista	.132	.045	.047	-.095	.045
*Ruoka-avustuksia/1 000 as.	.109	.181	.156	.005	.060
*Ruokapalvelutilaisuudet/1 000 as.	-.067	.152	-.174	.109	-.086

*Diakoniatilastot on suhteutettu kunnan asukasluukuun, joka ei vastaa seurakunnan jäsenmäärää. Tulokset voivat olla näiden muuttujien osalta vinoutuneita.

Taulukko 6. Diakonian profiilin yhteys muihin huono-osaisuusmuuttujiin (korrelaatiot)

	Verotulot	65 vuotta täyttäneet	Väkivalta- rikokset	Sijoitetut lapset ja nuoret	Päihdepalvelujen asiakkaat
Diakonian eri asiakkaat, % asukkaista	-.206	.339**	.091	-.230*	-.088
*Diakonian asiakaskontaktit/1 000 as.	-.028	.291**	.087	-.128	.010
Asiakaskontaktit kodeissa, % asiakas- kontakteista	-.465**	.254*	-.118	-.469**	-.364**
Asiakaskontaktit vastaanotoilla, % asia- kaskontakteista	.345**	-.118	.226*	.444**	.336**
Taloudellisten avustusten marka/euro- määrä, % diakoniatyön kuluista	-.031	-.165	.253*	.134	-.027
*Taloudellisten avustusten lukumäärä/ 1 000 as.	-.015	-.091	.170	.267**	.092
Taloudelliset kysymykset aiheena, % asiakaskontakteista	.103	-.032	.238*	.341**	.153
Työ/työttömyys aiheena, % asiakas- kontakteista	.082	.111	.198*	.205*	.059
Ruoka-avustukset (mk/€), % diakonia- työn kuluista	-.042	.139	.214*	.045	-.030
*Ruoka-avustuksia/1 000 as.	.121	.110	.273**	.201*	.162
*Ruokapalvelutilaisuudet/1 000 as. ¹	.096	-.280**	-.163	.061	.032

*Diakoniatilastot on suhteutettu kunnan asukasluukuun, joka ei vastaa seurakunnan jäsenmäärää. Tulokset voivat olla näiden muuttujien osalta vinoutuneita.
¹Myös ruokapalvelutilaisuuksiin osallistuneiden määrä/1 000 asukasta korreloi tilastollisesti melkein merkitsevästi 65 vuotta täyttäneiden osuuden kanssa (-.247*).

oletimme, työttömien tai pitkäaikaistyöttömien määrä ei ollut yhteydessä taloudellisiin tai ruoka-avustuksiin eikä työhön/työttömyyteen tai taloudellisiin kysymyksiin asiakaskontaktien ai-

heena. Ainoat oletusten mukaiset yhteydet löytyivät työttömien ja pitkäaikaistyöttömien määrän ja asiakastilastojen välillä. Kunnissa, joissa oli paljon työttömyyttä, diakonialla oli myös enem-

män asiakaskontakteja (.222*) ja eri asiakkaita (.332**). Pitkäaikaistyöttömien suuri määrä taas oli yhteydessä siihen, että suurempi osuus asiakaskontakteista tapahtui vastaanotoilla (.287**). Työttömät ovat jo aiempien tietojen perusteella yksi diakonian vastaanottojen tärkeimpiä asiakasryhmiä.

Toimeentulotukea saaneiden ja diakoniatyön kohdentumisen välillä ei juuri löytynyt yhteyksiä. Diakoniatyön kuluista ei käytetty tilastollisesti merkitsevästi suurempaa osuutta taloudellisiin tai ruoka-avustuksiin niissä kunnissa, joissa toimeentulotuen saajia oli enemmän. Taloudellisten avustusten asukasluvuun suhteutettu lukumäärä oli kuitenkin suurempi kunnissa, joissa toimeentulotuen saajia oli enemmän (.226*). Toimeentulotukea saavat usein myös opiskelijat (esim. vuonna 2003 toimeentulotukea saaneista 14 % oli opiskelijoita; Toimeentulotuki 2003, Taulu 7). Tämä saattaa vaikuttaa tuloksiin, koska opiskelijoiden toimeentulotuen tarve on usein lyhytaikaista, eivätkä he siten edusta huono-osaisimpia, joista diakonian asiakaskunnan oletetaan koostuvan.

Asunnottomien yksinäisten määrä ei ollut yhteydessä taloudellisiin tai ruoka-avustuksiin. Taloudellisten kysymysten osuus asiakaskontaktien syynä oli kuitenkin tilastollisesti melkein merkitsevästi yhteydessä asunnottomien yksinäisten määrään (.204*). Vastaanottojen osuus asiakaskontakteista oli suurempi (.243*) ja kotikäyntien osuus vastaavasti pienempi (-.291**) kunnissa, joissa asunnottomia yksinäisiä oli paljon.

Velkajärjestelyhakemusten määrä ei ollut yhteydessä kuin asiakaskontaktien paikkoihin. Vastaavasti kuin asunnottomien yksinäisten kohdalla vastaanotot korostuivat kunnissa, joissa oli jätetty paljon velkajärjestelyhakemuksia (.204*).

Tilastollisesti merkitseviä yhteyksiä diakoniatointiaan löytyi jokseenkin paljon sosiaalista huono-osaisuutta kuvaavien muuttujien kohdalla. Yllättävää on, että taloudellisiin ja työhön/työttömyyteen liittyvät kysymykset olivat asiakaskontaktien aiheena useammin kunnissa, joissa oli suhteessa enemmän väkivaltarikoksia (.238* ja .198*) ja sijoitettuja lapsia (.341** ja .205*). Myös taloudellisten ja ruoka-avustusten määrät korreloivat positiivisesti sijoitettujen lasten (.267** ja .201*) ja väkivaltarikosten (korrelaatio/ruoka-avustusten määrä .273**) määrän kanssa, kun vastaavaa yhteyttä ei muiden muuttujien kohdalla (työttömyys, toimeentulotukea saaneet, asunnottomat yksinäiset) oletusten vastaisesti löytynyt. Ky-

se saattaa olla erilaisen huono-osaisuuden (sosiaalinen ja taloudellinen huono-osaisuus) yleisestä yhteydestä ja ehkä myös siitä, että diakonia auttaa erityisesti niillä alueilla, joille sekä sosiaalista että taloudellista huono-osaisuutta kasautuu. Huono-osaisuuden kasautuminen yksilötasolla on todettu aiemmassa tutkimuksessa esimerkiksi toimeentulotukea saaneiden ja pitkäaikaistyöttömien kohdalla (Haapola 2004, artikkeli IV.)

Aikaisempia käsityksiä diakonian kohdentumisesta vastasi hyvin diakonian asiakastilastojen korrelointi monien huono-osaisuusindikaattoreiden ohella 65 vuotta täyttäneiden osuuden kanssa (eri asiakkaat .339**, asiakaskontaktit .291**). Sama pätee 65 vuotta täyttäneiden ja kodeissa tapahtuneiden asiakaskontaktien positiiviseen korrelaatioon (.254*). Perinteisesti vanhusasiakkaisiin liittyvät kotikäynnit myös korreloivat negatiivisesti useiden sosiaalisia ongelmia mittaavien muuttujien kanssa (sijoitetut lapset ja nuoret -.469**, päihdepalvelujen asiakkaat -.364**). Näyttäisi siltä, että diakoniatyössä on suunnattu toimintaa kotikäynneistä vastaanotoille, kun huono-osaisuutta on kunnassa paljon.

Kunnan verotulojen määrä korreloi positiivisesti (.345**) vastaanotoilla tapahtuneiden asiakaskontaktien osuuden kanssa ja negatiivisesti (-.465**) kotikäynneillä tapahtuneiden asiakaskontaktien osuuden kanssa. Yhteyksiä selittänee vanhusväestön osuus. Mitä suurempi on kunnan yli 65-vuotiaiden osuus, sitä alhaisemmat ovat verotulot, ja diakonian kotikäynnit ovat myös useimmiten vanhustyötä. Tilastollisesti melkein merkitsevä korrelaatio löytyi myös asiakasmäärän ja verotulojen alhaisuuden välillä (-.206*). Eli mitä vähätuloisempi kunta on, sitä enemmän diakonialla oli asiakkaita.

Seuraavaksi testattiin huono-osaisuuden indikaattoreista tehtyjen summamuuttujien yhteyttä diakoniatyötä mittaaviin muuttujiin. Huono-osaisuuden summamuuttujat korreloitiin diakoniamuuttujien kanssa yhteisen vaihtelun löytämiseksi. Muuttujien väliset korrelaatiot (Spearman) niiden muuttujien osalta, joilla tilastollisesti merkitseviä korrelaatioita löytyi, on esitelty taulukossa 7.

Taloudelliset ongelmat olivat tilastollisesti melkein merkitsevästi yhteydessä vastaanotoilla tapahtuneiden asiakaskontaktien osuuteen kaikista asiakaskontakteista (.214*). Muita tilastollisesti merkitseviä korrelaatioita ei löytynyt. Oletusten vastaisesti sosiaaliset ongelmat olivat vahvemmas-

Taulukko 7. Huono-osaisuussummamuuttujien ja diakoniamuuttujien korrelaatiot

Huono-osaisuuden indikaattori	Taloudelliset kysymykset, % asiakaskontakteista	Asiakaskontaktit vastaanotoilla, % asiakaskontakteista	Asiakaskontaktit kodeissa, % asiakaskontakteista
SuTal	.136	.214*	-.109
SuSos	.242*	.401**	-.415**

SuTal = taloudellisen huono-osaisuuden summamuuttuja, SuSos = sosiaalisen huono-osaisuuden summamuuttuja

Taulukko 8. Keskiarvot diakoniat toiminnassa huono-osaisuuden mukaan ryhmitellyissä kunnissa

	*Eri asiakkaat, % väkiluvusta	Asiakaskontaktit vastaanotoilla, % asiakaskontakteista	Asiakaskontaktit kodeissa, % asiakaskontakteista
SuTal N = 96			
Keskiarvo	6,6	45	30
1	5,9	42	31
2	6,2	45	31
3	7,8	49	29
F/	F = 3,602*	1,038	,169
SuSos N = 100			
Keskiarvo	6,6	46	30
1	7,1	39	36
2	6,7	45	31
3	6,1	52	23
F/	F = ,709	5,459**	6,747**

*Tämä diakoniatilasto on suhteutettu kunnan asukaslukuun, joka ei vastaa seurakunnan jäsenmäärää. Tulokset voivat olla tämän muuttujan osalta vinoutuneita.

sa yhteydessä vastaanotolla tapahtuneiden asiakaskontaktien osuuteen (.401**) kuin taloudelliset ongelmat. Sosiaaliset ongelmat olivat tilastollisesti melkein merkitsevässä yhteydessä myös taloudellisten kysymysten osuuteen asiakaskontakteista (.242*). Sosiaalisten ongelmien määrä myös korreloi negatiivisesti kodeissa tapahtuvia asiakaskontakteja mittaavan muuttujan kanssa (-.415**). Tulos on yhdenmukainen aiempien korrelaatioiden kanssa (taulukko 6).

Yhteyksiä testattiin myös varianssianalyysillä (tai Kruskal-Wallis testillä, kun varianssianalyysin käyttöehdot eivät toteutuneet). Huono-osaisuuden summamuuttujista tehtiin uudet muuttujat, joissa tapausten saamat arvot pyöristettiin kokonaisluvuiksi (1,2 tai 3). Erot ryhmien (1, 2 ja 3 molemmissa summamuuttujissa) keskiarvoissa on esitelty taulukossa 8 niiden diakoniamuuttujien osalta, joiden kohdalla tilastollisesti merkitseviä eroja esiintyi.

Taloudellisen huono-osaisuuden summamuuttujalla ryhmiteltyjen kuntien välillä löytyi tilas-

tollisesti merkitsevä ero asiakkaiden suhteellisessa määrässä. Suhteellisesti korkean taloudellisen huono-osaisuuden kunnissa asiakkaita oli asukaslukuun suhteutettuna enemmän kuin vähäisemmän taloudellisen huono-osaisuuden kunnissa.

Sosiaalisten ongelmien summamuuttujan mukaan ryhmiteltyjen kuntien välillä löytyi tilastollisesti merkitseviä keskiarvoeroja vastaanotoilla ja kodeissa tapahtuneiden asiakaskontaktien osuudessa kaikista asiakaskontakteista. Suhteellisesti korkean sosiaalisen huono-osaisuuden kunnissa asiakaskontakteista suurempi osuus tapahtui vastaanotoilla ja pienempi osuus kodeissa verrattuna suhteellisesti vähäisemmän sosiaalisen huono-osaisuuden kuntiin.

Muita tilastollisesti merkitseviä diakoniamuuttujien keskiarvoeroja ei suhteellisen huono-osaisuuden mukaan ryhmiteltyjen kuntien välillä löytynyt.

Johtopäätökset

Kolmannen sektorin huomattava rooli ei sovi käsitykseen Suomesta ”pohjoismaisena hyvinvointivaltiona”. Suomalaisen hyvinvointimallin kuvauksissa ei nosteta juuri lainkaan esille kolmannen sektorin panosta (esim. Heikkilä & al. 2005). Edellä tarkasteltiin diakoniaa esimerkkinä kolmannen sektorin avustustoiminnasta, jonka on väitetty paikkaavan yhteiskunnan turva-verkon aukkoja. Kysymystä tarkasteltiin etsimällä yhteyksiä diakoniatyön työmuotojen ja alueiden huono-osaisuuden välillä.

Tuloksia tulkittaessa on otettava huomioon, että diakoniatilastot eivät ole täysin luotettavia, koska ne perustuvat monissa tapauksissa työntekijöiden esittämiin arvioihin, eivätkä esimerkiksi asiakastietojärjestelmiin. Erityisen vaikeaa on arvioida asiakaskontaktien syitä. Lisäksi on otettava huomioon, että käyttämämme mittarit eivät kuvaa diakoniatyötä kokonaisuutena (tilastoimattomasta, erityisesti sosiaaliseen huono-osaisuuteen painottuvasta diakoniatyöstä, ks. esimerkkinä seurakuntien ESR-projektit, Lehtinen 2003). Valituissa mittareissa ei näy täydellä painolla esimerkiksi diakonian perinteinen vahva alue, ryhmämuotoinen toiminta. Muuttujat eivät myöskään kuvaa vapaaehtoistoiminnan laajuutta.

Osa diakoniatilastoista on suhteutettu kunnan asukaslukuun, mikä saattaa vinouttaa tuloksia, koska kirkkoon kuulumattomien osuus vaihtelee paikkakunnittain. Diakoniatyön apu ei tosin rajoitu vain seurakuntien jäseniin, vaan apua tarjotaan jäsenyyttä kysymättä. Joka tapauksessa voidaan olettaa, että diakoniatilastoja käyttäviä kirkkoon kuulumattomista pienempi osuus kuin kirkkoon kuuluvista. Analyysissä käytettiin sekä seurakunnan omaan toimintaan että kunnan asukaslukuun suhteutettuja diakoniatilastoja.

Tulosten perusteella taloudellinen huono-osaisuus oli jossain määrin yhteydessä diakoniatoi-

minnan sisältöä kuvaaviin muuttujiin. Työttömyys oli yhteydessä diakonian asiakasmääriin ja asiakaskontaktien määriin. Pitkäaikaistyöttömyys ja asunnottomien yksinäisten määrä olivat yhteydessä vastaanottojen osuuteen asiakaskontakteista, asunnottomien yksinäisten määrä lisäksi taloudellisten kysymysten osuuteen asiakaskontaktien syistä. Toimeentulotuen saajien määrä oli yhteydessä taloudellisten avustusten määrään.

Diakonian taloudellinen (ml. ruoka-apu) ja taloudellisiin kysymyksiin liittyvä auttaminen oli yhteydessä poliisin tietoon tulleiden väkivaltarikosten sekä sijoitettujen lasten ja nuorten määrään. Sosiaaliset ongelmat (väkivaltarikosten, sijoitettujen lasten ja nuorten sekä päihdepalveluiden asiakkaiden määrät) olivat, samoin kuin taloudellisetkin ongelmat, yhteydessä vastaanottojen määrään asiakaskontakteista. Diakonia näyttää suuntaavan toimintaansa ja tavoittavan hädän ääripäitä tiettyjen yhteyksien perusteella, erityisesti keskeisen vastaanotto toiminnan kautta.

Julkisen vallan edustajat näkevät diakoniatyön arvon siinä, että se antaa vaikeuksissa oleville ihmisille mahdollisuuden tulla kohdatuksi kokonaisina ihmisinä ja puhua avoimesti ongelmistaan (esim. Rissanen 2005). Tulostemme mukaan diakoniatyön työmuodot olivat yhteydessä alueelliseen huono-osaisuuteen siinä määrin, että voidaan perustellusti sanoa diakoniatyön paikkaavan julkisen avun jättämiä aukkoja. Tulokset kyseenalaistavat kuvaa suomalaisesta hyvinvointivaltiossa, jossa kolmannen sektorin toimijoiden rooli olisi satunnainen ja riippuvainen enemmän paikallisista resursseista kuin julkisen turvan täyttämättä jättämistä tarpeista.

Diakoniatyön paikkaa julkisen vallan avun rinnalla ja kysymyksiä seurakuntadiakonian suuntaamisesta tullaan tarkastelemaan syvällisemmin Viimeisellä luukulla -tutkimushankkeen laadullisessa osiossa.

KIRJALLISUUS

- BÄCKSTRÖM, A.: Svenska kyrkan som välfärdsaktör i en global kultur. Stockholm: Verbum, 2001
- ESPING-ANDERSEN, G.: The Three Worlds of Welfare Capitalism. Cambridge: Polity Press, 1990
- ESPING-ANDERSEN, G.: Social Foundations of Post-Industrial Society. Oxford: Oxford University Press, 1999
- FERRERA, M.: The 'Southern Model' of Welfare in Social Europe. Journal of European Social Policy 6 (1996): 1, 17–37

- GRÖNLUND, HENRIETTA & HIILAMO, HEIKKI: Diakonian resurssit ja alueellinen tarve. Panostetaanko diakoniaan kunnan huono-osaisuuden mukaan? Diakonian tutkimus 2 (2005): 2, 98–115
- HAAPOLA, ILKKA: Köyhyyden kynnyksellä. Toimeentulotuen dynamiikka 1990-luvun Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 79. Helsinki: Kela, 2004
- HAKALA, PIIRJO: SPSS for Windows -opas käytännöllistä teologiaa tutkiville. Helsingin yliopiston käy-

- tännöllisen teologian laitos. Opetusmonisteita 1/1997
- HEIKKILÄ, MATTI & KAUTTO, MIKKO & TEPERI, JUHA: Julkinen hyvinvointivastuu sosiaali- ja terveydenhuollossa. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2005
- HUHTANEN, P. & RINTALA, T. & KARVONEN, S.: Sosiaali- ja terveysmenojen alueelliset erot ja hyvinvointi kunnassa. Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005): 2, 132–142
- IIVARI, JUHANI & KARJALAINEN, JOUKO: Diakonian köyhät: epävirallinen apu perusturvan paikkaajana. Raportteja 235. Helsinki: Stakes, 1999
- KAINULAINEN, SAKARI & RINTALA, TAINA & HEIKKILÄ, MATTI: Hyvinvoinnin alueellinen erilaistuminen 1990-luvun Suomessa. Kahtiajakautuva Suomi? -tutkimusprojektin julkaisu. Tutkimuksia 114. Helsinki: Stakes, 2001
- KARJALAINEN, JOUKO: Ruokapankkien paikallinen vaikeuttavuus. Teoksessa: Heikkilä, M. & Karjalainen, Jouko & Malkavaara, Mikko (toim.): Kirkonkirjat köyhydestä. Helsinki: Kirkkopalvelut, 2000
- KAUTTO, MIKKO & HEIKKILÄ, MATTI & HVINDEN, BJØRN & MARKLUND, STEFAN & PLOUG, NILS (eds): Nordic Social Policy. London & New York: Routledge, 1999
- KETTUNEN, PAAVO: Leipää vai läsnäoloa? Asiakkaan tarve ja diakoniatyöntekijän työnäky laman puristuksessa. Kirkon tutkimuskeskus, sarja A, nro 76. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 2001
- KIRKON TILASTOLLINEN VUOSIKIRJA 2004. Helsinki: Kirkkohallitus, 2005
- KIRKON TILASTOLLINEN VUOSIKIRJA 2004. Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Helsinki: Kirkkohallitus, 2005
- KORPI, WALTER & PALME, JOAKIM: The Paradox of Redistribution and Strategies of Equality: Welfare State Institutions, Inequality, and Poverty in the Western Countries. American Sociological Review 63 (1998): 5, 661–687
- KUNTA JA SEURAKUNTA – YHTEISTYÖSSÄ YHTEISÖN HYVÄKSI. Praksis – tiedosta toimeen nro 8. Helsinki: Suomen Kuntaliitto, 2002
- KUVAJA, S.: Ruokapankeista vaikuttamisen foorumeille. Näkökulmia kirkon yhteiskuntavastuuseen. Helsinki: Kirkkopalvelut, 2002
- LEHTINEN, SANNA: Seurakunta ja EU-projektit: Suomen evankelis-luterilaiset seurakunnat Euroopan sosiaalirahaston projekteissa 1995–1999. Kirkkososiologian pro gradu -työ. Helsinki: HYTTK, 2003
- LEIS, ANNETTE: Den kyrkliga diakonins roll inom ramen för två välfärdssystem. En jämförande allstudie av två diakoniinstitutioner i Sverige och Tyskland. Diakonivetenskapliga institutets skriftserie 7/2004. Diss. Uppsala: DVI, 2004
- MALKAVAARA, MIKKO: Mitä ihmettä diakonia on tänään? Alustus Diakoniatyöntekijöiden päivillä Helsingissä 12.9.2005
- MALKAVAARA, MIKKO: Nälkä ja köyhyys kirkon asiaksi. Näkökulmia laman ja markkinakilpailun aikana. S. 283–312. Teoksessa: Mäkinen, Virpi (toim.): Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä. Jyväskylä: Atena, 2002
- RISSANEN, KIRSTI: Diakonia ja oikeus. Oikeusministeriön kansliapäällikön esitelmä Diakoniatyöntekijöiden päivillä Helsingissä 13.9.2005
- SAARI, JUHO & KAINULAINEN, SAKARI & YEUNG, ANNE BIRGITTA: Altruismi. Antamisen lahja Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Helsinki: Yliopistopaino, 2005
- TOIMEENTULOTUKI 2003. Stakes tilastotiedote 31/2004. http://www.stakes.info/files/pdf/Tilastotiedotteet/Tt31_04.pdf
- WREP, WELFARE AND RELIGION IN A EUROPEAN PERSPECTIVE. A comparative study of the role of the churches as agents of welfare within the social economy. Project description. 2003. <http://www.student.teol.uu.se/wrep>
- YEUNG, ANNE BIRGITTA: Church, Welfare and Construction of Good Life – the case of Finland. – Welfare and Religion in European Perspective. Ed. by Grace Davie & Anders Bäckström. London: Ashgate (painoon keväällä 2006)
- YEUNG, ANNE BIRGITTA: Diakonia hyvinvointivaltion puolustajana? Alustus Diakoniatyöntekijöiden päivillä Helsingissä 12.9.2005
- YEUNG, ANNE BIRGITTA: Re-emergence of the church in the Finnish public life? Journal of Contemporary Religion 18 (2003): 2, 197–211.

ENGLISH SUMMARY

Henrietta Grönlund & Heikki Hiilamo: Diaconal work as a measure of the welfare state (Diakoniatyö hyvinvointivaltion mittarina)

The Nordic welfare model relies heavily on the public sector. Churches and the third sector in general have a more marginal role, especially when compared to the countries of central and southern Europe. The Evangelical Lutheran Church's diaconal work provides a useful test case to evaluate the role of the third sector in the Finnish welfare model. During the recession of the early 1990s, the focus of diaconal work shifted from work done with the elderly to providing assistance and financial aid to the unemployed and the

indebted. Diaconal workers themselves argue that the work they do provides auxiliary support for those ignored by the public system.

This article uses two datasets to test whether the profile of diaconal work in Evangelical Lutheran parishes is associated with the prevalence of social and economic problems at the local level. Data on the former are compiled by the Church Council of the Evangelical Lutheran Church, and they are compared with data on social and economic problems collected by the National Research and Development Centre for Welfare and Health (STAKES).

If no connections are seen between regional differences in diaconal work and the presence of social and

economic problems, then diaconal work can be regarded as random charity determined first and foremost by the organisation's history, local customs and resources. If, on the other hand, there is a connection between diaconal work and social and economic problems, then diaconal work (and more generally the third sector as a whole) can be seen as an established part of the last-resort social security safety net.

The analysis revealed several connections between regional problems and diaconal work. Diaconal work

seems to allocate its resources according to the region's problems, particularly through reception work at the diaconal offices. These connections were strong enough to call into question the present image of the Finnish welfare state model. The third sector has a more prominent role in this model than previously assumed.

KEY WORDS

Nordic model, diaconal work, third sector, Finland